

Maria Biolik

"Nazwy własne w piśmiennictwie
pamiętnikarskim XIX wieku.
Perspektywa
funkcjonalno-tekstologiczna",
Halszka Górny, Kraków 2013 :
[recenzja]

Prace Językoznawcze 16/1, 99-102

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Można także autorowi pozazdrościć, że dla niego „nie ma nic gorszego niż przeczytanie zaraz po zalogowaniu, że aktualnie jest się jedyną osobą na czacie” (s. 110).

Wspomniane powyżej drobne usterki nie zmieniają faktu, że *Komunikacja w mediach społecznościowych* to lektura ciekawa, wprowadzająca w problematykę komunikacji internetowej, a jednocześnie nakreślająca nowe perspektywy badań i przedstawiająca ważne spostrzeżenia, np. „Umiejętność kumulacji wiedzy milionów [...] pokazuje, w jaki sposób globalna współpraca zmienia nową sieć w coś, co do pewnego stopnia przypomina ogólnoświatowy mózg. Należy przy tym pamiętać, że ta globalna świadomość nie polega na usieciowieniu technologii, ale na usieciowieniu społeczeństwa dzięki technologii” (s. 162). Zarówno laik, jak i fachowiec w zakresie komunikacji internetowej na pewno znajdzie w rozprawie W. Gustowskiego coś interesującego i skłaniającego do refleksji.

Alina Naruszewicz-Duchlińska

Halszka Górny: *Nazwy własne w piśmiennictwie pamiętnikarskim XIX wieku. Perspektywa funkcjonalno-tekstologiczna*. Wydawnictwo LEXIS Spółka z o.o. ISBN 978-83-89425-84-3. Kraków 2013, ss. 255.

Wydana przez Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie książka Halszki Górny obejmuje analizę nazw własnych występujących w XIX-wiecznych tekstach pamiętników o charakterze autobiograficznym. Podstawą materiałową opracowania było 28 drukowanych tekstów diarystycznych pisanych w XIX w. przez kobiety i mężczyzn, wywodzących się z różnych warstw społecznych. Autorzy pamiętników pochodzili także z różnych regionów Polski: Małopolski, Mazowsza, Wielkopolski oraz Kresów Południowo-Wschodnich i Kresów Północno-Wschodnich. Książka ma strukturę tekstu naukowego o charakterze monografii, ale brakuje w niej konsekwencji w przestrzeganiu trójdzielnego układu treści¹, bowiem wszystkie jej części składowe zostały ponumerowane od jednego do siedmiu. Numeracja nie obejmuje bibliografii oraz indeksu.

Część pierwsza (s. 7–19) została nazwana *Wstępem* i zawiera założenia badawcze oraz opis źródeł. W tej części książki scharakteryzowano cele pracy, którymi było „przybliżenie specyfiki i funkcji nazw własnych zawartych w wybranych dziewiętnastowiecznych tekstach pamiętnikarskich”. Zwrócono uwagę,

¹ Por. S. Gajda: *Architektonika tekstu naukowego*. [W:] idem: *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*. Warszawa–Wrocław 1982, PWN, s. 152–163.

że nazwy własne wchodzą w skład tekstów i ich opis powinien uwzględniać kontekst w wymiarze komunikatywnym, pragmatycznym, poznawczym i tekstowym oraz dodatkowo jeszcze niektóre aspekty pozatekstowe związane z biografią autora, tłem historyczno-kulturowym i socjalnym. Oprócz onimów występujących w tekście głównym w książce opisano także ideonimy występujące w tekstach delimitacyjnych i obszarach metatekstowych skorelowanych z modalnością epistemiczną (s. 8). We *Wstępie* omówiono także zawartość treściową sześciu dalszych części (rozdziałów), opisano wykorzystane źródła i podano kryteria ich doboru. Analizowane w pracy teksty zestawiono w pierwszej części *Bibliografii* zatytułowanej *Źródła* (s. 205–207).

Część druga *Dokument osobisty. Zagadnienia ogólne* o charakterze teoretycznym ukazuje przydatność źródeł pamiętnikarskich w badaniach naukowych oraz przedstawia gatunki wypowiedzi pamiętnikarskiej w ujęciu genologiczno-typologicznym, wskazując, że nazwa gatunkowa wpisana w tytuły narracji wspomnieniowych nie jest obligatoryjnym indeksem odniesień gatunkowych, ale może być sygnałem „tzw. paktu autobiograficznego” (s. 29). W dalszej części rozdziału ukazano tło komunikacyjne relacji pamiętnikarskiej i dziuryskowej, wskazując na pragmatyczny charakter tekstów i intencje komunikacyjne autorów oraz sytuując badane pamiętniki, wspomnienia, dzienniki jako typy tekstów potocznych. Zwrócono uwagę na propraialne wykładniki potoczności, do których zaliczono ekspresywizmy onimiczne, emfatyczne wykrzyknienia i powiedzenia z udziałem nazw własnych, powtórzenia nazw własnych w tej samej lub zbliżonej formie graficznej, grupowanie nazw w synonimiczne pary nazewnicze zawierające nazwy rodzime i obce, metonimiczne użycie nazw własnych, stosowanie heortonimów w funkcji lokalizacji czasowej, czy używanie nacechowanych emotywnie niemęskoosobowych określeń nazewniczych typu: Żydy, Francuzy, Sapielhy itd.

Część drugą kończą uwagi dotyczące pamiętników jako gatunków i form wypowiedzi prowadzonych na tzw. blogach internetowych. Ten fragment książki wykracza poza tematykę nakreśloną w tytule, gatunki wypowiedzi w tzw. cyberprzestrzeni wymagają szerszego opracowania w innej pracy badawczej.

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Nazwy własne w tekście – metody badawcze* ukazano kierunki rozwoju i osiągnięcia onomastyki literackiej oraz postulaty badawcze w ramach tzw. onomastyki tekstu i dyskursu. Przedstawiono stan badań i scharakteryzowano najważniejsze prace z zakresu onomastyki literackiej oraz wskazano na wypracowane ujęcia metodologiczne, umieszczane zazwyczaj w rozdziałach wstępnych monografii naukowych.

Zawarta w tytule monografii dychotomiczna perspektywa opisu znajduje swoje odzwierciedlenie w rozdziałach czwartym, piątym i szóstym. Rozdział czwarty (s. 49–80) sytuuje nazwy własne na płaszczyźnie tekstologicznej, a obszerny rozdział piąty (s. 81–183) ukazuje je w ujęciu funkcjonalnym. Uzu-

pełnieniem obu perspektyw badawczych jest rozdział szósty (s. 184–197) opisujący jednostki delimitacyjne i ich funkcje.

Rozdział czwarty pod tytułem *Nomina propria w pamiętnikach jako świadectwo epoki* zawiera pięć podrozdziałów. W pierwszym opisano rodzime i obce nazwy własne w kontekście społeczno-kulturowym. Nazwy te należą do różnych kategorii onimicznych, a ich obecność w tekstach pamiętnikarskich jest związana z wydarzeniami historyczno-politycznymi, kontekstem kulturowym i osobowością autora przekazu. Przedmiotem analizy i interpretacji w tym rozdziale są nie tylko nazwy własne jako nośniki treści kulturowych, politycznych i obyczajowych, ale też nazwy zdeonimizowane i zapelatywizowane lub podlegające apelatywizacji, funkcjonujące w narracjach pamiętnikarskich jako leksemy wpisane w obiektywną lub subiektywizowaną rzeczywistość tekstową. Przedstawione w tym rozdziale onimy funkcjonujące w XIX-wiecznych narracjach retrospektywnych i diarystycznych zostały poddane analizie także jako przejawy świadomości w zakresie propriальной sfery języka i kompetencji onimicznych na temat samego aktu nominacyjnego, świadomości stylistycznego i socjalnego zróżnicowania nazewnictwa, jego obcej lub rodzimej genezy, wartościowania i zmian w obrębie onimów denotujących jeden obiekt, jak też w opisie kompetencji językowych i świadomości funkcjonowania nazw w dyskursywnej przestrzeni społecznej.

Przedstawiona w książce interpretacja nazw własnych jako elementów tekstu pozwoliła na ukazanie szeroko pojętych frazeologizmów z komponentem propriálním, a także ich parafraz i modyfikacji wykorzystywanych do charakterystyki postaci, wyrażania emotywnego stosunku nadawcy do przedmiotu wypowiedzi podporządkowanej określonym celom komunikatywnym i ekspresywnym (s. 70–74), a także ukazania zawartych w warstwie propriальной cech archaicznych i gwarowych postrzeganych poprzez pryzmat dzisiejszej normy językowej (s. 75–79).

W rozdziale piątym zatytułowanym *Pamiętnikarski onomastykon w aspekcie funkcjonalnym* zamieszczono pięć podrozdziałów. Po wstępnej charakterystyce funkcji nazw własnych w tekstach językowych wskazano na funkcje onimów w tekstach diarystycznych rozpatrywanych na poziomie pragmatycznym, tekstowym, stylistycznym i psychologicznym, by w podrozdziale pierwszym omówić funkcję referencjalną uwarunkowaną pragmatycznie i kontekstowo. Podrozdział pierwszy (5.1) zawiera jeszcze dodatkowy podrozdział 5.1.1: *Zwroty adresatywne z komponentem antroponimicznym*, który burzy strukturę architektoniczną tekstu naukowego, ponieważ nie ma swojego odpowiednika w postaci podrozdziału 5.1.2, uzasadniającego taki podział treści.

W części drugiej rozdziału piątego omówiono funkcję informacyjną nazw własnych, w części trzeciej funkcję lokatywną i funkcję temporalną, a w części czwartej funkcje: ekspresywną, emotywną i wartościującą. W podrozdziale piątym

tym wskazano na nazwy mitologiczne, biblijne i literackie jako kulturowe sygnały „intertekstu”. Nośnikiem opisywanych funkcji są onimy należące do różnych kategorii onomastycznych obecne w czasoprzestrzeni pamiętnikarskiej wyznaczonej biografią autora-narratora lub innych osób, o których mowa w tekście.

Najbardziej rozbudowaną strukturę posiada fragment opisujący emocjonalność, emotywność i wartościowanie (s. 115–178), ponieważ zawiera aż siedem jednostek składowych. Omówiono w nich kolejno: ekspresywny proprialne – deminutywa, hipokorystyka, augmentatywa, kontekstualne emotywicacje i aksjologizacje niederywowanych nazw własnych, nazwy własne w użyciach metaforycznych i metonimicznych, onimy występujące w strukturach komparatywnych, nomina sacra w emfaticznych wykrzyknieniach i powiedzeniach, problem stereotypizacji świata w kontekście konotacji nazw etnicznych oraz wykorzystanie onimów w humorystycznych grach językowych.

Część szósta monografii Halszki Górny, nazwana *Jednostki delimitacyjne i ich funkcje w tekstach pamiętnikarskich a nazwy własne* (s. 184–197), zawiera cztery rozdziały. Omówiono w nich kolejno tytuły pamiętników, wspomnień, dzienników, które z punktu widzenia onomastyki stanowią integralną część tekstów pamiętnikarskich oraz tytuły rozdziałów i podrozdziałów, jak też motta, prologi, epilogi, tytuły adresowe i podpisy epistolarne.

Książkę kończą opatrzone numerem siódmym *Uwagi podsumowujące* (s. 198–204), w których zestawiono cechy specyficzne nazw własnych utrwalo-nych w XIX-wiecznych pamiętnikach oraz wskazano sposób funkcjonowania onimów w obrębie kategorii tekstowych takich jak: „intencjonalność połączona z referencjalnością, informacyjność, sytuacyjność, intertekstualność” (s. 199).

Przedstawione w książce Halszki Górny nazwy własne zostały opracowane na podstawie bogatej literatury językoznawczej (*Bibliografia* s. 207–223), dobrze wykorzystanej pod względem metodologicznym i stylistycznym. O znajomości przedmiotu badań świadczą poczynione w rozprawie liczne odsyłacze i nawiązania do prac innych autorów, podejmujących zagadnienia specyfiki i funkcji nazw własnych w literaturze onomastycznej. Uzupełnieniem tej ciekawej publikacji jest indeks rodzimych i obcych nazw własnych cytowanych w książce (s. 225–247) oraz dołączone streszczenia w języku angielskim i francuskim.

W książce *Nazwy własne w piśmiennictwie pamiętnikarskim XIX wieku. Perspektywa funkcjonalno-tekstologiczna* Halszka Górny opisała trudny do interpretacji materiał, obejmujący uwarunkowane kontekstualnie, pragmatycznie i tekstowo nazwy własne należące do różnych kategorii onimicznych utrwalo-nych w XIX-wiecznym piśmiennictwie pamiętnikarskim.

Maria Biolik